

Prinosi za leksikografiju bačkih Hrvata: Dva pisma Geze Kikića Leksikografskom zavodu i Miroslavu Krleži

*dr. sc. Slaven Bačić**

Sažetak

U radu autor iznosi i analizira sadržaj dva pisma najvećeg književnog antologičara bačkih Bunjevaca Geze Kikića, upućena Leksikografskom zavodu u Zagrebu i Miroslavu Krleži, koja se odnose na bačke Bunjevce i još neke teme u prvom izdanju Enciklopedije Jugoslavije. Iz njih izvodi nekoliko zaključaka o samome Kikiću kao znanstveniku te o leksikografskoj praksi u odnosu na bačke Hrvate, te razmatra koliko su učinka imala u budućoj leksikografskoj obradi bačkih Bunjevaca, osobito u drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije.

Ključne riječi: leksikografija, Geza Kikić, Miroslav Krleža, Enciklopedija Jugoslavije, Bunjevci, Šokci, bački Hrvati

Iz kratkotrajne ali vrlo intenzivne i bogate korespondencije najvećeg književnog povjesničara bačkih Hrvata Geze Kikića s kulturnim institucijama u Zagrebu s konca 1960-ih i tijekom prve polovice 1970-ih godina¹, zanimljiva su dva kraća pisma Leksikografskome zavodu i njegovu osnivaču i ravnatelju Miroslavu Krleži, koja je napisao u godinama poslije sloma Hrvatskog proljeća i nakon što je uklonjen iz javnoga života. U pismima je ukazao na neke od propusta u leksikografskoj obradi bačkih Hrvata u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* (1-8, Zagreb, 1955. – 1971.) i *Bibliografiji rasprava i članaka* (1-17, Zagreb, 1956. – 2004., prvi svesci, koji se odnose na književnost i povijest, i objavljeni su do 1973.), no, iz njih se može izvesti i nekoliko zaključaka od važnosti za hrvatsku leksikografiju o bunjevačko-šokačkim Hrvatima u Bačkoj.

Najprije, razvidna je Kikićeva iznimna upornost i odlično poznavanje književne povijesti Hrvata u Bačkoj, koje je nastalo kao rezultat tek jedno desetljeće dugog

* predsjednik Hrvatskog nacionalnog vijeća

¹ Pismohrana Zavoda za kulturu vojvođanskih Hrvata.

intenzivnog proučavanja književnosti bačkih Hrvata. Pri tomu, osobito do izražaja dolazi njegova studioznost, jasno ukazivanje i obrazloženje uočenih manjkavosti, kritičnost i polemičnost. Polazeći od toga, ukazao je na zapostavljenost obrade bačkih bunjevačkih i šokačkih tema, prije svega kroz njihovo izostavljanje, kako u Enciklopediji Jugoslavije, tako i u *Bibliografiji rasprava i članaka* Leksikografskog zavoda,² ali je ujedno i naglasio kako su postojeće obrade manjkave, prije svega zbog nedostatka točnih spoznaja iz povijesti Hrvata u Bačkoj. I na koncu, riječ je o isključenosti bačkih Hrvata u leksikografskoj obradi bačkohrvatskih tema, u kojem je cilju izrazio spremnost da bude uključen u buduće neophodne izmjene i dopune u ova dva izdanja, kada su u pitanju bački Hrvati.³ Međutim, istodobno se čini da ova pisma imaju i dimenziju aktualnosti – ona su podsjetnik suvremene potrebe za kritičkim iščitavanjem povijesti pisane riječi o bačkim Bunjevcima i Šokcima.

1.

Geza Kikić, profesor u mir. (inv. rada)
 24000 SUBOTICA, Ul. Jene Kalmara br. 9
 Primjedbe na ENCIKLOPEDIJU JUGOSLAVIJE

REDAKCIJI
 ENCIKLOPEDIJE JUGOSLAVIJE ZAGREB

Redovan sam pretplatnik svih enciklopedijskih izdanja Leksikografskog zavoda još od 1952. i već dvije decenije pratim zavidan stvaralački rad više stotina vaših znanstvenih suradnika. Mislim da ne treba ovom prigodom pružati dokaze o tome koliko sam cijenio vaš pionirski timski rad žrtvujući svaki skromni prosvjetni dinar za nova duhovna bogatstva u vašim dragocjenim sveskama, ali iz godine u godinu sve sam se više uvjeravao da je potrebno na neki način dati Redakciji do znanja o propustima ozbiljnije prirode koji su do danas ostali neotklonjeni, niti dovoljno jasno uočeni. Još 1970. godine bio sam izravno u LZ i usmeno sam kontaktirao s jednim članom vašeg kolektiva kada mi je rečeno da svoja mišljenja pismeno obrazložim i predočim Redakciji. Međutim, ja sam bio veoma angažiran u književnom radu naše sredine i sve do ovogodišnjih kritičkih zapažanja glavnog redaktora Miroslava Krleže nisam poduzimao ništa da stupim u pismeni kontakt s LZ. Sada to činim jer smatram da je to jedino ispravan put u otklanjanju brojnih grješaka koje u našoj javnosti uopće nisu razmatrane niti isticane kao takve.

Neke primjedbe, koje ću u najkraćim crtama obrazložiti, odnosit će se na znanstvenu nepouzdanost u obradi pojedinih jedinica, druge pak o ispuštenim jedinicama koje su trebale da dobiju odgovarajući prostor u EJ. Počet ću od mojih sunarodnika

² Na ovo je prvi argumentirano upozorio u članku *Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva* (Rukovet, br. 9-10, Subotica, 1971, str. 370, 374).

³ Više o ovome pitanju usporedi Žigmanov 2001.

Hrvata-Bunjevaca koji su pored najbolje volje znanstvenika prvog reda Vase Bogdanova pogrešno interpretirani i njihova tridesetogodišnja (1870 – 1900) uporna politička borba neobjektivno i netočno svedena na borbu za bunjevački bukvar i čitanku u prva dva razreda osnovne škole (Sv. 2, str. 307, II stupac). To je totalno nepoznavanje baš te konkretne „borbe“ Boze Šarčevića koji je preko stotinu šifriranih političkih članaka objavio od Zagreba, do Kalače, Novog Sada i Subotice. Nažalost, o tome nije znao ništa pouzdanije niti Vaso Bogdanov jer do tada nitko nije razriješio brojne Šarčevićeve šifre i pseudonime, niti dr. Laslo Rehak koji je specijalno istraživao tisak u Vojvodini, pa se olako zadovoljio pukom konstatacijom u zagradi (štampa kod Hrvata u Vojvodini, i buržoaska i socijaldemokratska, razvijala se pod vrlo teškim uslovima.) VOJVODINA 1944-1954, „Štampa u Vojvodini“ str. 349-368. Matica srpska, urednik M. Hadžić. Pisac ništa nije pobliže govorio o prirodi tih stoljetnih teškoća. On jednostavno nije znao niti poradio na tome da objektivno analizira hrvatsku političku štampu od 1870. godine kada se ona permanentno razvijala u uvjetima tvrdokornog opiranja hegemonističkim aspiracijama Pešte tako da je ta žilava borba neotuđivi dio borbe svih jugoslavenskih naroda za ovu Jugoslaviju koju danas zajednički gradimo. Stoga Bogdanovljeva rečenica, iako nenamjerno poantirana, „Ta legalnost i taj oportunitizam osjećao se i u radu nekih Antunovićevih učenika i nastavljača, naročito Boze Šarčevića“ u potpunosti ne odgovara složenoj povijesnoj stvarnosti ove jugoslavenske regije i samo ponovna temeljita prerada ili nova obrada ove jedinice može dati realnu sliku zbivanja i odgovarajuću političku ocjenu. Međutim, još nitko nije ni pokušao dešifrirati autore bogate publicističke baštine u Hrvata sve do 1945. godine u Vojvodini tako da je ovo društveno-političko područje još u punom mraku, a niti se pokazuje kakva jača volja ili interes odgovarajućih ustanova da se sve to rasvijetli. Ja sam godinama nudio svoju suradnju, ali je nitko nije prihvatio. Ovo je samo jedan skroman detalj o učinjenim propustima pojedinih redaktora pri obradi delikatnijih jedinica, ali to nije slučaj samo s prošlošću naroda i narodnosti Jugoslavije, već i suvremena hrvatska književnost se ne prikazuje objektivno - redaktor Saša Vereš prikazuje vrlo površno i nepotpuno profesora Emila Stampara (Sv. 8, str. 265) koji se navodno „bavi uglavnom razdobljem romantizma i realizma“ jer ne poznaje Stamparovu suvremenu znanstvenu kritiku u Slavističnoj reviji gdje su objavljene vrlo opsežne studije i kritike o suvremenoj hrvatskoj književnosti: o romanu, o noveli, o Andriću i slično. Očito se radi o nepoznavanju stvaralaštva autora koga je redaktor morao prethodno savjesno proučiti i istražiti. Za mene su to krupni propusti jer time enciklopedija gubi šansu da bude objektivni informator o modernom književnom znanstveniku i kritičaru. Šta da se kaže povodom potpuno pogrešnog tumačenja etnikona „Rac“ od strane M. Filipovića koji ga je pristrasno objasnio, ne znajući njegovo podrijetlo i pravo značenje. RACI su prije svega Hrvati i taj etnikon Srbi nikada nisu prihvatili, dok ga Filipović isključivo pripisuje Srbima?

Nema etnikona ŠOKAC dok se za BEZJAK [također etnonim – S. B.] daje neadekvatno i nejasno tumačenje. Među povijesnim ličnostima ne nalazimo na Ambrozija Šarčevića, Grgura Peštalića (književnik), Blaža Modrošića, Blaška Rajića, dr. Matiju Evetovića, čitav niz pjesnika i pripovjedača od Ante Evetovića – Miroljuba, Ivana Petre-

ša pa do Alekse Kokića. Uvjeren sam da obično nabranje natuknica nema smisla već prije svega konkretan rad na njihovoj obradi. Ukoliko je Zavod zainteresiran drage volje ću prihvatiti svaki vid suradnje, te molim Redakciju da me o tome izvijesti.

*S osobitim štovanjem:
Geza Kikić, prof. književ.
[potpis: Geza Kikić]*

Subotica, 5. rujna 1972. godine

REDAKCIJI
BIBLIOGRAFIJE
LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA
ZAGREB

Pregledajući pojedine sveske Bibliografije na više mjesta sam zapazio da mnogi hrvatski autori iz Vojvodine uopće nisu uvršteni među pjesnike, književnike uopće, pisce povijesnih ili znanstvenih studija i rasprava. Na primjer, između dva rata Balint Vujkov je bio urednik časopisa „Bunjevačkog kola“ i brojnih kalendara, ali o tome ništa nije registrirano, pogotovu o njegovih preko 50 (pedeset) pjesama u stihovima i u prozi ne nalazimo ni pomena. Ovakvih i sličnih nedostataka ima previše a da bih se ja sada upuštao u njihovo nabranje. S obzirom da mi je čitava kulturna baština bunjevačkih Hrvata temeljito poznata i da sam do sada uspio skoro sve pisce i njihove radove dešifrirati, ja sam voljan surađivati s Redakcijom Bibliografije i već po sporazumu obaviti sve poslove koji su iz ovih ili onih razloga propušteni. Mnoge pseudonime sam razriješio uz pomoću samih autora, dok sam većinu riješio na osnovi višegodišnjeg istraživačkog rada. Treba imati u vidu da je i prije Bibliografije LZ dosta toga objavljivano po časopisima, ali u najviše slučajeva potpuno pogrešno. Ja sam o tim greškama već i javno pisao.

Ukoliko Redakcija želi kompletirati svoju postojeću bibliografiju s novim činjenicama, ja imam želju da stupim u najtješnju suradnju sa Zavodom u rješavanju svakog konkretnog zadatka. Čak sam po potrebi voljan i osobno otići u Zagreb na eventualni razgovor i dogovor o načinu poslovnog angažiranja.

Zahvaljujući se na vašem odgovoru ja vam se unaprijed iskreno zahvaljujem u želji da obostrano ispunimo ciljeve vaše Redakcije.

*S osobitim štovanjem:
Geza Kikić, prof. književ.
24000 Subotica, Jene Kalmara br. 9
[potpis: Geza Kikić]*

Subotica, 5. rujna 1972. godine

2.

Miroslavu KRLEŽI, direktoru
LEKSIKOGRAFSKOG ZAVODA JUGOSLAVIJE
ZAGREB

Prije par godina bio sam se pismeno obratio Redakciji Enciklopedije Jugoslavije i Bibliografije, ali odgovora uopće nisam dobio. Ipak sam se odlučio da izravno pođem u LZ da bih dobio makar elementarne informacije u vezi mojih kritičkih zapažanja i parcijalnih primjedaba, te eventualno postigao suglasnost za kakvu-takvu suradnju u smislu otklanjanja težih propusta, kao i pseudoznanstvenog pristupa u tretiranju ključne problematike južnoslavenskog pitanja.

Moja nastojanja su i tada ostala uzaludna, jer s Vama ni tada nisam uspio razgovarati (doduše još mi je put do Vas bio vrlo zagonetan). U Upravi LZ dobio sam kratak i negativan odgovor da sada suradnja ne dolazi u obzir budući se još ne radi na drugom izdanju Enciklopedije Jugoslavije. Očito sam bio nezadovoljan takvim odbijajućim stavom, tim više što sam smatrao da proces revizije cjelovite enciklopedije ima svoje pripremno razdoblje, koje traje sve dok se posao temeljito ne obavi i s potrebnom kritičnošću ne preispita u smislu Vaše ocjene da 40% enciklopedijskih jedinica treba mijenjati (20%) ili potpuno odbaciti (20%).

Svjestan sam okolnosti da sam kao pojedinac, najmanje kompetentan da bitno utječem na rad redakcijskog kolegija koji je ustaljeno organiziran prema političko-administrativnoj strukturi Jugoslavije. Međutim, ja smatram da po tim osnovima najviše odgovornosti snose uža redakcijska tijela za učinjene promašaje i nenaučno tretiranje vrlo složenih tema od jugoslavenskog interesa, jer sigurno su ona odlučivala o izboru fiksnih jedinica i načinu njihova prezentiranja. U ranijem pismu sam se trudio da budem što konkretniji u obrazloženju svoga mišljenja i ovlašnih ocjena. Naime, ja nisam ni htio niti mogao da iscrpnije predočim čitavu enciklopedijsku problematiku u smislu njene suvremene revizije u svim odgovarajućim znanstvenim disciplinama.

Moje je mišljenje da je nužno, prije svega, kompleksnije sagledati problematična rješenja u pojedinim znanstvenim područjima na osnovi analitičko-sintetičkih referiranja u okviru središnje Redakcije u LZ, koja je ipak najkompetentnija u sagledavanju i određivanju pravca revizije Enciklopedije Jugoslavije i oko utvrđivanja načina za razvijanje-svestrane suradnje s LZ. Svaki Vaš zadatak ili usmjeravanje moje konkretne aktivnosti s Vaše strane prihvatio bih bez rezerve i nastojao udovoljiti onim suvremenim kriterijima kao i Vašim idejnim smjernicama od kojih ovisi oblikovanje drugog izdanja EJ kao i upotpunjavanje sveukupne jugoslavenske bibliografije.

Nakon povratka iz Zagreba bio sam višestruko obolio i dosad sam bio neraspoložen (oguglao sam od stalnih bolova) da bilo što poduzmem u smislu Vašeg prijedloga - da Vam se javim pismeno.

Sada sam dobio ozbiljniju terapiju i nekako sam se istrkao iz bolesničke letargije. Međutim, ja i dalje smatram da bi potrebno bilo makar jedno petnaestak minuta žr-

tvovati radi izravnog razgovora s Vama o revizionoj problematici i mogućnostima njene punje realizacije. Kada se budete uskoro kondiciono popravili, ja bih rado skoknuo u Zagreb i k Vama navratio po dogovoru, eventualno i nešto rukopisa ponio za Marijana Metkovića.

Ukoliko ste pročitali moje ranije pismo, koje sam napisao više spontano i parcijalno tretirajući samo neka pitanja iz revizionog kompleksa, molim Vas da me izvijestite o opravdanosti ili suvislosti moje inicijative u smislu bilo kakve suradnje s LZ.

*S osobitim štovanjem
Vaš*

*[potpis: Geza Kikić]
Geza Kikić, prof. (penzioner)
24000 Subotica, Jene Kalmara br. 9*

Subotica, 11. XI. 1975. god.

Ostaje zagonetka je li izostavljanje Kikića u izradi drugoga izmijenjenoga i dopunjenog izdanja *Enciklopedije Jugoslavije* (1-6, Zagreb, 1980. – 1990., od planiranih 12 izašlo je 6 svezaka – u posljednjem je djelomično obrađeno slovo K⁴), rezultat zabrane objavljivanja njegovih radova još od 1972. godine ili su u pitanju neki drugi razlozi. No, činjenica je da je ideološka komponenta u drugome izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* i dalje bila veoma jaka, te barem kada je riječ o bačkohrvatskim suradnicima, nisu sudjelovali crkveni pisci, kao ni oni koji nisu bili na „partijskoj liniji“ tj. kojima je bilo zabranjeno objavljivati a imali su leksikografske kapacitete (uz Gezu Kikića, prije svega Lazar Merković). No, ostavljajući po strani nesudjelovanje Kikića u izradi drugoga izdanja *Enciklopedije Jugoslavije*, njegova su pisma ipak djelomično utjecala na tekstove u njoj.

Naime, u izradi članaka za drugo izdanje *Enciklopedije Jugoslavije* sada se pojavljuju i bački Hrvati – Josip Buljovčić, Bela Duranci i Matija Đanić. Dok je Matija Đanić pisao geografske članke, a Bela Duranci priloge iz umjetnosti, dotle je Josip Buljovčić pisao dio o povijesti Bunjevaca od 1930-ih godina, tijekom rata i u socijalističkom razdoblju, zamjenjujući dio Bogdanovljeva članka iz prvoga izdanja *Enciklopedije Jugoslavije* koji se odnosi na to razdoblje. No, osobito je značajno što su u makropedijskom članku o Bunjevcima, u tekstu Vase Bogdanova stajalište i rečenica iz preporodnoga razdoblja koje je kritizirao Kikić, izmijenjeni. Tako je rečenica iz prvoga izdanja „Ta legalnost i taj oportunitizam osjećao se i u radu nekih Antunovićevekih učenika i nastavljača, naročito Boze Šarčevića, koji je sav svoj nacionalni program sveo na borbu za bunjevački bukvar i čitanku u prva dva razreda osnovne škole“, promijenjena tako da je u drugome izdanju ostao samo njezin prvi dio: „Ta legalnost i taj oportunitizam osjećao se i u radu nekih Antunovićevekih učenika i nas-

⁴ Preciznije, riječ je o 6 svezaka latiničnog izdanja, dok su izašla samo 2 manje poznata sveska ćirilčnog izdanja u kojima su natuknice pisane po azbučnom redosljedu, 4 sveska na slovenskom, po 2 na makedonskom i albanskom, i 1 na mađarskom jeziku.

tavljača“. A, u nešto kasnijem dijelu teksta gdje se navode učenici Ivana Antunovića – „Među njima se naročito ističu pop Pajo Kujundžić, učitelj Mijo Mandić i novinar Kalor Milodanović“ iz prvoga izdanja *Enciklopedije Jugoslavije*, u drugome izdanju je dopunjena tako da je ispred imena Paje Kujundžića, na prvo mjesto dodano ime: „Ambrozije Šarčević – Boza“.

Međutim, nekoliko za bačke Hrvate značajnih imena koje je Kikić predložio ipak nisu uvrštena (Ante Evetović – Miroljub, Matija Evetović), premda je, što se kasnije saznaje iz njegovih *Marginalija* (Krleža 2011, 78; Žigmanov 2015, 98), bilo razmatrano da uđe pjesnik Franjo Bašić, ali je Krleža ocijenio da ne ispunjava kriterije za ulazak u enciklopediju. Usto, članak Bezjaci (višeznačni etnonim za dio hrvatskih kajkavaca, istarskih čakavaca i istarskih Talijana), u drugome izdanju *Enciklopedije Jugoslavije* temeljito je promijenjen, sukladno tada novijim istraživanjima Marijane Gušić.

Tek će s izradom *Hrvatskoga leksikona* (1-2, Zagreb, 1996. – 1997.) i *Hrvatskog biografskog leksikona* (1-8, Zagreb, 1983. – 2013., do sada je izašlo 8 svezaka – u posljednjem je djelomično obrađeno slovo L), a djelomično i nove *Hrvatske enciklopedije* (1-11, Zagreb, 1999. – 2009.) biti ispravljene praznine na koje je ukazao Kikić: u *Hrvatskom leksikonu* (ali ne i u *Hrvatskoj enciklopediji*) obrađeni su Ambrozije Šarčević, Blaž Modrošić, Blaško Rajić, Ivan Petreš i Balint Vujkov, a u oba leksikografska izdanja Ante Evetović – Miroljub, Ivan Evetović – Nepomuk i Matija Evetović, dok *Hrvatski biografski leksikon* vrlo pomno prati važne osobe iz povijesti bačkih Hrvata. Valja još ukazati i da su u pisanju članaka za najnovija hrvatska enciklopedijska izdanja sudjelovali i bački Hrvati (Ante Sekulić, Tomo Vereš, Robert Skenderović, Jasna Ivančić, Slaven Bačić...).

Geza Kikić je u svoja dva kratka pisma Leksikografskom zavodu i Miroslavu Krleži u prvoj polovici 1970-ih godina ukazao na ključne metodološke ali i konkretne probleme obrade bačkih Hrvata u izdanjima Leksikografskog zavoda, napose u prvom izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*: nezadovoljstvo kvantitetom i kvalitetom, drugim riječima zapostavljenost i nedovoljno poznavanje problematike, s jedne strane, a implicite i neuključenost bačkih Hrvata u obradi tema o njima. Usto, u svojim pismima još se jedanput pokazao kao izvrzni poznavatelj bunjevačke problematike i polemičar, te plijeni pokazana studioznost. Njegove su primjedbe djelomično uvažene u drugome izdanju *Enciklopedije Jugoslavije*, no hrvatska će leksikografija tek nakon osamostaljenja Hrvatske praktično usvojiti njegove sugestije (*Hrvatski leksikon* i *Hrvatski biografski leksikon*, a djelomično i *Hrvatska enciklopedija*).

Literatura:

- Kikić, Geza. 1971. Kritička riječ u borbi za afirmaciju stvaralaštva. *Rukovet*, br. 9-10, Subotica. 367-380.
- Krleža, Miroslav. 2011. *Marginalije. 1000 izabranih komentara o tekstovima za enciklopedije JLZ*, prir. Vlaho Bogišić. Beograd: Službeni glasnik.

- Žigmanov, Tomislav. 2001. Bački Bunjevci i enciklopedije u Hrvatskoj. *Radovi Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža*, knj. 10. Zagreb. 135-142.
- Žigmanov, Tomislav. 2015. Vojvođanski Hrvati u Krležinim „Marginalijama“, *Nova riječ 1-2*: Subotica. 97-105.

Summary

*Contributions to the lexicography of the Croats from Backa:
two letters from Geza Kikic to the Lexicographic Institute and Miroslav Krleza*

In this paper, the author analyses the contents of two letters of the greatest literary anthologist of Bunjevci from Backa, Geza Kikic, addressed to the Lexicographic Institute in Zagreb and Miroslav Krleza, referring Bunjevci from Backa and other issues in the first edition of the Encyclopedia of Yugoslavia. Therefrom, the author draws several conclusions about Kikic as a scientist and about lexicographic practice in relation to Bunjevci from Backa and considers the effect they had on the future lexicographic processing of Bunjevci from Backa, especially in the second edition of the Encyclopedia of Yugoslavia.

Keywords: lexicography, Geza Kikic, Miroslav Krleza, Encyclopedia of Yugoslavia, Bunjevci, Sokci, Croats from Backa